

УДК 340.15:355.15/.16(497.11)"18/19"

Др Радомир Ј. Поповић, научни сарадник
ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ, БЕОГРАД,
E-mail: rjpopovic@gmail.com

ВОЈНИЧКА ЗАКЛЕТВА У СРБИЈИ У XIX И ПОЧЕТКОМ XX ВЕКА*

– правни оквир –

АПСТРАКТ: Заклетва српске војске у XIX веку имала је посебно место у војном законодавству. Први пропис о заклетви налази се у Војеном уставу из 1813. Прописи о војничкој заклетви доношени су 1836, 1839, 1840, 1861, 1862, 1883, 1901. и 1904. године. У првој половини XIX века постојала је, сходно рангу, хијерархија заклетви. Од друге половине XIX века образац заклетве био је исти за све припаднике војске. Војници су заклетву полагали на почетку служења војног рока, а официри су, поред усмене, полагали и писану заклетву. У првој половини XIX века заклетва је полагана у цркви, а од друге половине века у гарнизонима. Најважнију улогу у чину заклинања имали су свештеници. Од 1900. уређено је полагање заклетве за војнике муслиманске и јудејске вероисповести.

Кључне речи: *војничка заклетва, Србија, XIX век, законски прописи.*

Заклетва српске војске до ратова 1912–1918. године није била предмет посебног истраживања у српској историографији.¹ У војној

---

* Рад је настао у оквиру пројекта *Европа и Срби (1804–1918): Подстицаји и искушења европске модерне*. Евиденциони број пројекта 17.7031.

¹ Р. Марковић пише о војничкој заклетви из 1836. године (*Војска и наоружање Србије кнеза Милоша*, Београд, 1957, стр. 41); Л. Ђаповић у својој студији

литератури до 1914. године о војничкој заклетви расправљано је у две брошуре. Пуковник Петар Бојовић превео је и коментарисао књигу бугарског пуковника Ст. Тошева *За Књаза и отаџбину. Војничка заклетва*, која је штампана у Софији 1901. године. Обраћајући се српским официрима, којима је књига превасходно била намењена, Бојовић је желео да покаже „каквим се начином и средствима бугарски официри служе за васпитавање својих војника за рат и борбу (...), да видимо како бугарски официри буде код својих војника мржњу према Србима (...), и како и ми треба да васпитавамо наше војнике у погледу Бугара“.² Другу брошуру написао је пензионисани пуковник Светозар Магдаленић.³ У уводу Магдаленић је заклетву дефинисао као „тврду и поштену реч, коју војник свечано залаже призивајући Бога за сведока, да ће дату реч верно одражати и да ће му вера бити тврђа од камена“. Онај који не би поштовао заклетву одговараће „прво пред војним судом (...), а затим би одговарао пред судом Божијим, горе на небу“.⁴ Према Магдаленићу, заклетва садржи четири основне вредности у које се војник заклиње: верност и оданост краљу Петру, врховном војном заповеднику, извр-

о заклетви на територији Југославије приказала је историјат војничке заклетве од средњег века до друге половине XX века. О војничкој заклетви у Србији у XIX веку наведена је форма заклетве из Војног закона из 1864. године (*Заклетва на тлу СФР Југославије*, Етнографски институт, Посебна издања, књига 16, Београд, 1977, стр. 33–41); Ж. Ђорђевић, *Српска народна војска, студија о уређењу народне војске у Србији 1861–1864*, Београд, 1984; војничка заклетва из 1839. године налази се у књизи *Посведневне наредбе 1860 – дневне заповести Главне војне управе*, приредили Д. Стојановић, В. Вељашевић, Б. Поповић, Смедеревска Паланка, 1991, 150–151; Д. Самарџић дала је прегледан, али непотпун приказ војничке заклетве у Србији у XIX веку, без навођења извора и литературе („Војничка заклетва и војна застава у Србији и Црној Гори“, *Даница*, 4, 1997, стр. 121–130); Д. Николић у чланку о верској служби и војничкој заклетви преписује законске одредбе из војних закона из 1839. и 1840. године, при чему не наводи извор, ни постојећу литературу о српској војсци до 1839. године („Увођење верске службе и војничке заклетве у српској војсци 1839. и 1840. године“, *Ресавски анали*, 6 (2008), 273–277); Д. Бабац, Ч. Васић у својој књизи задржавају се на војничкој заклетви из 1864. године (*Гарда у Србији 1829–1945*, Београд, 2009, 96–98).

² Петар Бојовић, *За Књаза и отаџбину. Војничка заклетва*. Превео у изводу са бугарског Пет. Бојовић, Ниш, 1904.

³ *Војничка заклетва*. Друго поправљено издање. Израдио Свет. Магдаленић, Београд, 1909, стр. 1–31. Прво издање Магдаленићеве књиге штампано је 1891. године. У *Ратнику* за 1891. оглашена је та књига „Војничка заклетва. Састав мајора Св. Магдаленића на малој 16-тини са 27 страна и 2 слицице којима је изражен символ заклетве. Ова књижица намењена је војницима да им објасни значај заклетве и да им да поуке, како треба да се владају у команди у миру и рату“ (*Ратник*, књ. XXV, 1891, стр. 113). То издање је изгубљено и није забележено у савременим библиографијама, нити постоји у библиотечким фондовима у Србији.

⁴ *Исто*, стр. 3–4.

шавање заповести претпостављених, храброст у одбрани отаџбине и пожртвованост у чувању војничке заставе.⁵

Циљ овог рада је да прикаже и објасни правни оквир војничке заклетве у српској војсци у XIX и почетком XX века. Да би се то разумело, на почетку рада неопходно је у најкраћим цртама осврнути се на историју српске војске у XIX веку. Наиме, организација, бројно стање и наоружање војске било је условљено државним статусом, унутрашњим уређењем и финансијским могућностима Србије. Међународно признање независности Србије на Берлинском конгресу 1878. године повољно је утицало на развој не само војске, већ и државних институција и привреде. Имајући то у виду, главне фазе у развоју српске војске у тзв. „дугом“ XIX веку биле би: устанички период (1804–1813; 1815), период прве и друге владавине кнеза Милоша и уставобранитељски период (1829–1861), раздобље народне војске (1861–1883) и увођење активне војске од 1883. године.

***

У време Првог српског устанка заклетва је полагана према обичајном праву, односно настављена је хајдучка традиција заклинања. Буковички прота Атанасије Антонијевић два пута је на крсту заклео устанике – у Орашцу на Аранђеловдан 1803. године и на Срећење 1804. године.⁶ Из времена Првог српског устанка позната су два покушаја устројства стајаће војске: из 1808. и 1811. године, али тим прописима није регулисано питање војничке заклетве.⁷ Одредбе о заклетви налазимо тек у „Војеном уставу“, који је 1813. године сачинио Јаков Јакшић, капетан устаничке војске, а према руском узору. Иако тај устав није ступио на снагу због слома Србије у јесен те године, у њему је у уводним одредбама уређена заклетва. Главна дужност војника је да штити „Вјеру и Отечество (...) и тако сваки брат и прави син и ревнитељ Србије себе кроз заклетву (...) више подвезује“.⁸ Предвиђена заклетва устаничке војске из 1813. године

⁵ Исто, стр. 5. О вредности и чину полагања заклетве писано је у црквеној периодици. Аноним, *Кажњено издајство и награђена верност војника*, Духовна зрница, 1901, II, б, стр. 24; Аноним, *Морал и војска*, Црквени гласник, 1889, III, 10/58, стр. 150–153.

⁶ *Казивања о Српском устанку 1804*, приредила Драгана Самарџић, Београд, 1980, стр. 166–167; Р. Љушић, *Вожд Карађорђе 1*, Београд, 2000, стр. 48–49. Сви датуми у тексту дати су према грегоријанском календару.

⁷ *Казивања о Српском устанку 1804*, приредила Драгана Самарџић, Београд, 1980; Исто, *Војничка заклетва*, стр. 122; М. Вукићевић, *Из војних установа Карађорђева времена*, Годишњица Николе Чупића 31 (1912), стр. 147–212.

⁸ *Военный уставъ*, сочинѣнъ Яковомъ Якшиѣмъ бывшимъ капетаномъ регуларне сербске войске у години 1813 у: *Из Карађорђева доба*: са седамдесет и шест слика и цртежа, Прилог *Ратнику* за јануар 1914, Београд, 1913, стр. 143.

гласила је: *Заклињемо се именем Бога оца и Сина и Свјатаго Духа пресвете Тројице јединога Бога и пречисте Богородице свим светим и великомучеником Георгијем и честним крестом, да ми нашему л[а]говерному Господару Георгију Петровићу, верховноме Вожду и повелитељу⁹ Србије и високој власти и управељенију, такођер, нашим бла[а]городним војводам и прочим господам капетанам и унтер-официром вјерни и покорни бити њиовом повељенију и запрешченију сљедоватељно исполњавати, државу и отечество у сваком нападаном случају зашчишчавати и чувати наше барјаке и топове у сваком паденију не остављати. Друг другу вјерни бити и један другог бранити при таквом догађају. Службу у дну и ноћи вјерно и сагласно обдржавати и против тога ни у какво прјеније¹⁰ и невјерност неступати. – Тако нам Бог помогао.¹¹*

Стајаћа војска за време прве владавине кнеза Милоша почиње да се организује 1827. Године, када је створена прва чета уписних пандура, а 1829. године кнежева гарда. Војничка заклетва постојала је од оснивања чете тзв. „уписних пандура“, али није познато да ли је постојала писана форма заклетве или је заклетву импровизовао свештеник. Гардисти су 1830. године у крагујевачкој цркви положили заклетву да ће „добро учити и Господару верни бити“.¹² Тридесетих година кнежева гарда постала је оружана окосница трибутарне Кнежевине Србије, а њеном устројству, наоружању и обуци посвећивана је посебна пажња. Из тог времена сачуван је једини познати пропис војничке заклетве. Када је у пролеће 1836. године повећан бројни састав кнежеве гарде довођењем нових регрута, кнез Милош је наредио командантима средоточних војних команди да новопридошли војници „присјагу верности“ дају у црквама и да се, ради тога, ангажују свештеници. Поручнику Николи Поповићу у Пожаревцу кнез Милош је наредио 21. јуна 1836. године да регрутима, пре полагања заклетве, објасни њену важност.¹³ Арсеније Андрејевић, командант Средоточне војне команде са седиштем у Крагујевцу, обавестио је кнеза Милоша да су новопридошли војници 17. јула 1836. године у крагујевачкој цркви, под барјаком „торжествену заклетву у присуствију свију војени и штатељни чиновника положили“.¹⁴ Војничка заклетва из 1836. године гласила је: *Ми сви новоизабрани војници, који намеравамо у име Бога под барјак војнически у службу војену ступити, овде при свјатому храму овому,*

---

⁹ Заповеднику – прим. Р. П.

¹⁰ Препирање, свађа – прим. Р. П.

¹¹ *Военный уставъ*, стр. 144–145.

¹² Р. Марковић, *Војска и наоружање*, стр. 41; Д. Самарџић, *н. д.*, стр. 124.

¹³ АС, КК, X, 283. Микрофилм, ролна 31.

¹⁴ АС, КК, X, 296. Микрофилм, ролна 31.

пред светим Евангелијем и честним крестом положити заклетву жељимо, не од какове силе и нагона, но само за чест нашега књаза и љубов премилог отечества нашег, какоти за време војничко, тако и по отпуну војеног дела до самог гроба, веран заостати. Показујемо ми три прста, деснице наше, у име пресвете и нераздељене Тројице Оца, Сина и Свјатаго Духа. Заклињемо се у име Господа Исуса Христа и веру нашу православну христјанску. Заклињемо се Евангелијем светим Господа Исуса и честним крестом његовим, који је на њему пречисту кров своју ради нас грешних пролио. Заклињемо се пречистом и пресветом Богородицом и свим божијим угодницима и светитељима, да ћемо свагда и у свако време, како на суву, тако и на води постојани, верни и мужевни војници нашему кнезу и господарју Милошу Теодоровићу Обреновићу, потом наследником његовим и целој светлој фамилији његовој свако нижајше повинованије чиновником његовим одавати, сваку војничку дужност и послушаније извршавати. Заклињемо се. Амин.¹⁵

Уставом из 1838. године започет је дугорочни процес институционализације државе и озакоњења свих видова у власти у Србији. Одређивање делокруга власти војне силе наметнули су донекле и сами догађаји. Кнез Милош, не желећи да влада према том Уставу пошто му је ограничавао власт, потајно је уз помоћ присталица у војсци припремао буну против политичких противника. За време трајања побуне војника крагујевачког гарнизона, тзв. Јованова буна, 10. јуна 1839. године донет је први закон о организацији стајаће војске – „Устројеније гарнизоне војске“, али тим законом није прописана заклетва.¹⁶ Међутим, „Закон војени“ од 12. новембра 1839. године обавезује војнике на заклетву, посебну за официре, а посебну за подофицире и војнике. Наиме, други члан тог закона предвиђао је да официри приликом заклињања ставе леву руку на евангелије, „а десну ће дигнути горе према десном оку, саставивши три крстна прста у висину, а два остала склопивши“. Међутим, подофицири и војници заклетву су полагали са подигнутом десном руком пред еванђељем и заставом. После изговорене заклетве прекрстили би се и целивали јеванђење.¹⁷ Војничка заклетва из 1839. године гласила је: *Ја (име рекавши) заклињем се Богом Свемогућим, да ћу*

¹⁵ АС, КК, X, 283, 296. Микрофилм, ролна 31; Р. Марковић, *Војска и наоружање Србије кнеза Милоша*, Београд, 1957, стр. 41. Текст заклетве коју наводимо преузет је из наведеног архивског документа. Марковић је на неколико места начинио мање језичке и правописне измене, тако што је реч војнически заменио речју војнички, крст – крст, кров – крв и на крају је изоставио две речи *чиновником његовим одавати*.

¹⁶ *Зборник закона и уредаба и уредбени прописа издани у Књажеству Србском I*, Београд, 1840, стр. 58–66.

¹⁷ *Исто*, стр. 132.

служити Отечеству нашем Србији честно и верно; да ћу њему и његовој ползи истинито душом и срцем предан бити; да ћу га чувати и бранити од свакога непријатеља до последње капи крви; да ћу Устав земаљски у сваком случају бранити и Књазу Србском веран и послушан бити, и заповести претпостављени Началника и Старешина слушати и точно испуњавати, и да се њима никад противити нећу; да ћу и дању и ноћу, у боју, и на стражама као војник храбро се држати, и од срамоте војску нашу и барјак оставити никада нећу, и да ћу свагда законе војене точно набљудавати и добровољно њима покоравати се, и да се с непријатељем Отечества никада слагати нећу, и да ћу се свагда онако владати, како правом, верном и храбром Србском војнику пристоји, како да с честију и похвалом живим и славно умрем. – Тако ми Господ Бог помогао!¹⁸

Наведена форма заклетве била је на снази нешто више од годину дана. Приметно је да се на почетку не наводи име владара, већ „Отечество наше Србија“, затим „Устав земаљски“ и тек на крају „Књаз Србски“. То је разумљиво пошто је у време доношења закона, у јесен 1839. Године, на власти било Намесништво, у којем су главну реч водили Аврам Петронијевић и Тома Вучић Перишић, тада већ отворени противници Обреновића. Војска је за време прве владавине кнеза Милоша била под непосредним кнежевим заповедништвом, а после кнежеве абдикације под управом Министарства унутрашњих дела. Када је кнез Михаило преузео власт у Србији 1840. године, на његову иницијативу, 31. децембра 1840. Године, установљена је засебна заклетва за начелника Главног војног штаба, официре и војнике. Сви они заклињали су се на верност, најпре „Његовој свјетлости господару књазу србском Михаилу Обреновићу“, а тек потом на савесно извршавање дужности, храброст, потчињеност претпостављеним старешинама и тако даље.¹⁹

---

¹⁸ Исто, стр. 133.

¹⁹ Заклетва начелника Главног војног штаба 1840. године гласила је: *Заклињем се живим Богом, светом и јединосушчном Троицом да ћу његовој светлости господару књазу србском Михаилу Обреновићу веран бити, возложене му дужности како унутрашње, тако и спољашне, у канцеларији и пред фронтом сирјеч [то јест – прим. Р. П.] као началник или заступајући место началника точно испуњавати, а пред непријатељем као војник за књаза и отечество у дну и у ноћи на води и на суву, не штедећи крви ни живота мога, верно, борити се; а исто тако и неограничено повиновеније према налозима претпостављеног ми Попечитељства унутрени дела не само сам точно и верно указивати, но и настојавати, да и сви мени потчињени официри и прости војници сходно заклетви њиној најсвјетлију приврженост према Књазу и највећу послушност према својим предпостављенима набљудавати. Тако ми Бог помогао, и тако да могу отвјет дати на страшном суду; као што ову моју Заклетву држао будем, подвергавајући себе свакој казни, коју ми војени суд изрече, ако што против ове Заклетве предузнем или учиним.*

Доласком кнеза Александра Карађорђевића и уставобранитеља на власт, 1842. године, враћена је на снагу заклетва из Војног закона из 1839. године.²⁰

Од повратака Обреновића на престо 1858. године, у првих неколико година донето је неколико важних закона којима је уређена организација војске, њено место и улога у држави. Тако је *Устројенијем војске* 5. јуна 1860. војска подељена на редовни састав и народну војску.²¹ Према закону од 29. августа 1861. године народну војску су чинили војноспособни мушкарци од двадесете до педесете година живота. Чланом 49. тог Закона прописано је да је заклетва припадника народне војске била иста као и припадника стајаћег састава.²² Од 17. маја 1862. године целокупна војна управа стављена је у надлежност

Официри су полагали следећу заклетву: *Заклињем се живим Богом, светом и јединосушном Тројицом, да ћу његовој светлости господару књазу српском Михаилу Обреновићу веран, а претпостављеним ми властима безусловно послушан бити, и пред сваким непријатељем, на коме му месту драго, за књаза и отечество, у дну и у ноћи, подвједомственене [поверене – прим. Р. П.] ми војнике предводити, њи као своју децу пазити и чувати, и примером мојим како у благонравију [правичности, разборитости – прим. Р. П.] тако и у храбрости према непријатељу презренијем сваке опасности и најгорзније смрти, пооштравати. Тако ми Бог помогао и тако да могу одговор дати на страшноме суду, као што ову заклетву испуњавао будем, подвргавајући себе свакој казни, коју ми војени суд изрече, ако против ове заклетве што предузнем или учиним Амин.*

Војници су полагали следећу заклетву: *Заклињемо се живим Богом, светом и јединосушном Тројицом да ћемо његовој светлости господару књазу српском Михаилу М. Обреновићу верни, и нашим претпостављенима безусловно послушни бити у дужности фронтотој и пред непријатељем, гди му драго он био, у дну и у ноћи, на води на суву, храбро и мужествено борити се и наш барјак, докле нам год одређени правитељством [владом – прим. Р. П.] рок службе не изиђе, било у миру било у ратно доба не оставити. Тако нам Бог помогао, као што ми ову заклетву држали будемо, и тако нас праведна казн и овог и оног света постигла, ако ову заклетву најмање нарушимо. (Зборник закона и уредаба и уредбени указа издани у Књажеству српском, III, Београд, 1847, стр. 163–164)*

²⁰ Указом кнеза Александра од 8. новембра 1842. године враћена је на снагу заклетва за „гарнизону војинство“ из 1839. године (*Српске новине*, бр. 45, 7. новембар 1842); Д. Самарџић, *Војничка заклетва*, 125. Закон о Гарнизонном војинству од 22. јануара 1845. не бави се питањем заклетве (*Зборник закона и уредаба и уредбени указа издани у Књажеству српском III*, Београд, 1847, стр. 1–25).

²¹ Први члан гласи: *За сигурност земље, устројава се војска. Ова ће се састојати из стојећег и народног војинства. За прво организација ниже сљедује, друго ће се особеним законом устројити и нарочитим правилима уредити. У параграфу другом стоји: Војска је одбрана отечества и потпора законитости па зато сваки грађанин не само да је дужан, но и право има војски, као одбрани отечества, припадљити (Зборник закона и уредаба и уредбени указа издани у Књажеству Србији XIII, Београд, 1861, стр. 77–78).*

²² „Чим се устроје роте, официри, подофицири и прости војници положиће заклетву верности Књазу и на установе земаљске по пропису постојћем код активне војске, у присуству местни грђански власти (Зборник закона и уредаба у Књажеству Србији у досадањим зборницима нештампаних а изданих од 2. фебруара 1835. до 23. октобра 1875 год, 30, Београд, 1877, стр. 439–450).

Министарства војног, које је основано на основу закона о устројењу Централне државне управе из марта те године.²³

На предлог министра војног Иполита Мондена, 22. септембра 1862. године установљена је нова форме војничке заклетве: Заклињем се свемогућим Богом, да ћу Књазу Михаилу Обреновићу III бити свагда и потпуно веран и војеним законима и наредбама безусловно послушан.²⁴

Међутим, новим Законом о устројству народне војске, од 1. априла 1864. године, чланом 104. одређена је следећа заклетва: *Ја (име и презиме) заклињем се Богом свемогућим да ћу Књазу Србском Михаилу М. Обреновићу III свагда и у сваком случају бити веран и послушан, да ћу заповести свију претпостављени ми старешина слушати и верно испуњавати, да ћу законе војене точно извршавати, да ћу отечество јуначки бранити, и да наш барјак никада нећу оставити; – Тако ми Бог помогао.*²⁵

Та заклетва остала је на снази до Закона о устројству војске од 15. јануара 1883. године, којим је уведена активна војска, подељена на три позива.²⁶ У шестом одељку тог закона, насловљеном *Општа расположења* (чл. 80, 81, 82), установљена је обавеза полагања и форма војничке заклетве „на верност Краљу и отаџбини“. Заклетва коју су војници изговарали гласила је: *Ја (име и презиме) заклињем се Богом свемогућим, да ћу Краљу Србије Милану Првом свагда и у сваком случају бити веран и послушан; да ћу заповести свију претпостављених ми старешина слушати и верно испуњавати; да ћу отаџбину јуначки бранити и да наш барјак нигда нећу оставити. – Тако ми бог помогао.* Предвиђено је, такође, да „једном положена заклетва истом владаоцу важи кроза све позиве“.²⁷

---

²³ *Зборник закона и уредаба издани у Књажеству Србији*, XV, Београд, 1863, стр. 75–80.

²⁴ *Исто*, стр. 102.

²⁵ *Зборник закона и уредаба и уредбени указа издани у Књажеству србском*, 17, Београд, 1864, стр. 44.

²⁶ Уочи и у време српско-турских ратова 1876/7. и 1877/8. године донето је неколико наређења која су се тичала заклетве. Наређењем министра Тихомиља Николића од 3. јуна 1876. сви новопроизведени официри и подофицири били су дужни да положе заклетву, а два дана касније наређено је да заклетву положе сви незаклети војници (*Зборник закона, уредаба, наређења и објашњења војних изданих у 1876, Београд 1881*, стр. 434–435) и 9/21. јуна 1876. наређено је да се заклетва положе „при пријему кога у војску и производству у чин официрски“ (*Регистар свију закона, указа, расписа, решења, објашњења итд. која су штампана у војним зборницима и службеним војним листовима од 1858. па до 1882. закључно, а имају трајне или историјске важности за војску*, израдио Милутин Степановић, Београд, 1883, стр. 34).

²⁷ *Зборник Закона и уредаба у Краљевини Србији изданих од 20. јула 1882. до 19. фебруара 1883*, 38, Београд, 1883, стр. 280, 314. Овим законом укинут је Закон о Устројству војске од 20. марта 1864, додатак томе закону од 20. фебруара 1865; закон о регрутовању од 23. октобра 1872, као и све касније измене и допуне.

Полагање и форму заклетве прописивао је Закон о Устројству војске од 13. новембра 1886. године (чл. 98, 99, 100). У односу на претходни закон новина је да „новопроизведени официри подносе још и писмену заклетву“.²⁸ Закон о изменама и допунама Закона о устројству војске од 20. децембра 1895 / 1. јануара 1896. оставио је на снази одредбе о заклетви.²⁹

До Закона о устројству војске од 8. фебруара 1901. прописи о заклетви обично су били на крају. Међутим, у Закону из 1901. године већ у првом члану одређено је да војници приликом ступања у војничку службу полажу заклетву на верност краљу, врховном заповеднику и представнику државе, и отаџбини. Утврђено је, такође, да се заклетва полаже само једном и да новопроизведени официри подносе писмену заклетву.

Текст ове заклетве, према закону из 1901. Године, гласио је: *Ја (име и презиме) заклињем се Богом свемогућим, да ћу Врховном заповеднику све земаљске оружане силе Краљу Србије Александру I-ом свагда и у свима приликама бити веран, свом душом одан и послушан; да ћу заповести свију претпостављених ми старешина слушати и верно извршавати; да ћу Краља и Отаџбину јуначки бранити и да војничку заставу нигда нећу изневерити. Тако ми Бог помогао.*³⁰

После Мајског преврата 1903. године војни закони донети за време владавине краља Александра Обреновића нису радикално мењани. Закон о изменама и допунама у закону о устројству војске од 1901. године са изменама и допунама од 15. априла 1902 проглашен је 31. марта 1904. године. Тим законом измењен је, између осталих, пети и шести став првог члана, који се односи на заклетву и којим је у тексту заклетве промењено само име владара. Форма те војничке заклетве, у чијем садржају су, разуме се, мењани називи државе (Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца; Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца; Краљевина Југославија) и име актуелног владара (краљ Петар I, краљ Александар I, краљ Петар II) задржала се до 1941. године.³¹

²⁸ *Зборник закона и уредаба у Краљевини Србији издатих од 25. новембра 1885 до краја 1886 године*, 42, Београд, 1887, стр. 288–289.

²⁹ *Зборник закона и уредаба у Краљевини Србији издатих од 1. јануара 1894. до краја 1895*, 50, Београд, 1899, стр. 553. У закону из 1895. заклетва је регулисана члановима 106, 107 и 108 (*Зборник закона и уредаба издани у Краљевини Србији од 1. јануара 1900. до краја исте године*, Београд, 1903, стр. 13).

³⁰ *Зборник закона и уредаба у Краљевини Србији издатих од 1. јануара 1901. до краја исте године*, Београд, 1903, стр. 91–92. М. Милићевић, *Реформа војске Србије 1897–1900*, Београд, 2002.

³¹ „У члану 1 Став пети и шести заменити овим: Ја (име и презиме) заклињем се Богом свемогућим, да ћу Врховном заповеднику све земаљске оружане силе

***

Чиновници грађанског реда који су служили у војсци полагали су заклетву приликом ступања у службу, али према Закону о чиновницима из 1864. године. Међутим, одредбама Намесничког устава из 1869. године чиновници су морали да се заклинају на поштовање Устава, док је војска била изузета из те обавезе.³² Заклетва чиновника грађанског реда који служе при војсци, према Пропису од 24. септембра 1869. Године, гласила је: *Пошто сам се ја НН заклео да ћу владајућем Књазу Милану М. Обреновићу IV веран бити, да ћу дужност моју по законим наредбама претпостављени ми власти точно и савесно отправљати, сад се заклинајем свемогућим Богом још и да ћу се Устава земаљског савесно придржавати.*³³

Заклетву су према Закону о набавкама војних потреба од 18. октобра 1899. полагали чланови комисија за процену вредности војних набавки. Како у Закону, сем начелног става о обавези заклинања чланова комисије, нема других објашњења, то је министар војни Милош Васић 23. августа 1900. наредио да чланови комисије заклетву полажу непосредно пред вештачење. Заклетва је гласила: *Заклињем се да ћу у вештачењу између државе и НН (име набављача) моје мњење дати по мом најбољем знању и савести. Тако ми Бог помогао.*³⁴ Назначен је, такође, ритуал заклинања. Хришћани су прилазили столу на којем су се налазили положени јеванђеље и крст. Ритуал је почињао целивањем крста и јеванђеља, после чега би заклетник са три састављена прста на крсту и јеванђељу понављао заклетву. Ако је проценитељ био друге вероисповести, подигао би само десну руку. О тако положеним заклетвама вођен је записник,

---

Краљу Србије Петру I свагда и у свима приликама бити веран, свом душом одан и послушан; да ћу заповести свију претпостављених старешина слушати и верно извршавати; да ћу Краља и Отаџбину јуначки бранити и да војничку застава нигда нећу изневерити. Таком ми Бог помогао" (*Зборник закона и уредаба у Краљевини Србији издатих од 1. јануара 1904. до краја исте године*, 59, Београд, 1906, стр. 333); М. Бабац, Ч. Васић, *н. д.*, стр. 98.

³² *Зборник закона и уредаба издани у Књажеству Србији од почетка до краја 1869*, Београд, 1869, стр. 76.

³³ *Зборник закона, уредаба, наређења и објашњења војних изданих од 1858 до 1882. године*, сабрао податке и приредио за штампу Милутин Степановић, Београд, 1883, стр. 430. Питање полагања заклетве верности краљу и отаџбини војно-административних чиновника постављено је 1899. године. Министар војни Д. Вучковић издао је, 6. фебруара 1899. Године, званично објашњење по којем сви новопостављени и „они административни чиновници који државну службу нису нима-ло прекидали, али су као дејствителни чиновници грађанског реда у војно-административну струку примљени“, треба да положи заклетву какву су полагали активни официри (*Службени војни лист*, бр. 6, 6. фебруар 1899).

³⁴ *Службени војни лист*, бр. 33, 19. август 1900 (XX), стр. 745-746.

а заклетва се посебно полагала за сваку набавку, што је практично значило да је једно лице у току дана могло више пута да се заклиње.³⁵

За време прве владе кнеза Милоша заклетва је, као што смо видели, полагана у цркви. У другој половини века церемонијал заклетве уређен је *Правилима службе*.³⁶ Војници су најдаље петнаест дана од ступања у војну јединицу били обавезни да положи заклетву. Заклињао се на заставу или јеванђеље. Дан полагања заклетве одређивао је командант гарнизона. Том свечаном чину обавезно су присуствовали сви официри гарнизона.

На место церемоније војници су долазили у свечаним униформама, са ножевима и сабљама. Постројили би се у кару или другу стројеву формацију, с тим што би се на западној страни те формације налазило спроводно одељење задужено за доношење и, потом, одношење заставе. Официри су стајали насупрот спроводног одељења. На средини између постројених официра и заставе налазио се сто на којем је свештеник чинодејствовао и на којем су били крст и јеванђеље. Током обреда свештеник је био окренут према истоку. Непосредно пред почетак верског обреда, командир спроводног одељења наређивао је да се застава донесе до стола насупрот свештеника, а потом би командовао: „На молитву“ – „Капе скини“. Свештеник је потом преузимао руковођење церемонијом. Он је позивао регруте да десну руку са састављена три прста, као за молитву, подигну „увис десног ока“, а затим су војници, реч по реч гласно изговарали заклетву. После тога свештеник је кратко беседио о значају заклетве, а застава се враћала у спроводно одељење. Свечаност се завршавала химном, уколико је у гарнизону постојао оркестар. Свештеник који је заклињао регруте потписом и печатом оверавао је спискове заклетих војника и предавао их је у команду.

Активни и резервни официри, поред усмене, „давали“ су и писану заклетву, коју су својеручно писали и потписивали.³⁷

У *Правилима службе* од 26. јула 1900. и 13. априла 1913. године посебно су назначене радње приликом заклињања војника исламске и јудејске вероисповести. Војнике муслимане заклињао је хоџа на Курану. Дан уочи полагања заклетве војници су ишли на ритуално купање. На дан полагања заклетве упражњавали би абдест (умивање), а приликом церемоније они би се окупили око хоџе и заједно са њим, с положеном десном руком на Курану, изговарали заклетву

---

³⁵ Исто.

³⁶ *Правила службе I део, општи прописи*, Београд, 1888, стр. 4–9.

³⁷ Исто.

на српском. Потом су целивали Куран, а хоџа би, на крају, одржао беседу о значају заклетве. Војнике јудејске вероисповести заклињао је рабин на Талмуду. Он би им, најпре, читао молитву, а затим би позвао регруте да подигну десну руку. Затим је он сам десну руку стављао на Библију и после тога би изговарао заклетву, на српском. Церемонијал би се завршавао рабиновом беседом.³⁸

У већини наведених закона о војсци, нарочито у другој половини 19. века, у првом члану је синтагма: „Војска је одбрана отаџбине и потпора законитости“. Владари Србије, ако се донекле изузме кнез Александар Карађорђевић, свој владарски ауторитет градили су ослањајући се на војску. Стога је свака промена власти, или државног уређења, свој први тест имала пред војском, која је већ првог дана после објављених промена полагала заклетву. На дан смрти кнеза Милоша, 26. септембра 1860, кнез Михаило је упутио проглас војсци, захтевајући да остану „представници потпоре, реда и законитости“. Наредног дана издато је наређење „свим командама и војним надлажateljствима ... да војници и официри ... потпуну заклетву верности Господару и Књазу Михајилу Обреновићу III положе, а од официра нека се она и писмена, именом и печатом снабдевена узме и Главној управи спроведе“.³⁹ Краљ Милан је на дан проглашења Краљевине, 6. марта 1882. године, позвао војнике у Београду да положе заклетву верности „мени, као Краљу Милану Првом, а ја Вам се заклињем да ћу краљевску своју војску љубити оном љубављу којом сам вазда био задахнут према њој (...)“.⁴⁰ Министар војни Јован Атанцковић наредио је, августа 1903, да официри резервног састава у командама пукова положе заклетву верности новом владару – краљу Петру.⁴¹

---

³⁸ *Правила службе I део*, 1901, стр. 9–10; *Правила службе I део*, Београд, 1913, стр. 9–10.

³⁹ *Зборник закона, уредаба, наређења и објашњења војних изданих од 1858 до 1882. године*, стр. 59–60.

⁴⁰ *Српске новине*, бр. 42, 23. фебруар 1882.

⁴¹ *Службени војни лист*, бр. 30, 27. јул 1903 (XXIII), стр. 593. Посебан однос повеће између владара и војске, који је имао снагу заклетве, уочава се у јавно публикованим владарским наредбама и прокламацијама војсци поводом важних догађаја за династију или државу. Краљ Александар, поводом смрти краља Милана, упутио је проглас *Мојој јуначкој војсци* 30. јануара 1901: „Храбри моји војници, позивам вас, да у овој мојој и вашој неизмерној тузи самном заједно узвикнете: – Слава Краљу Милану! Нека му је вечни и светао спомен међу српским војницима а милостиви и свемогући Бог нека би му дао у рају насеље и душу му опрости!“ (*Ратник, лист за војне науке, новости и књижевности*, књига XLVII, св. 1, стр. 1). Краљ Петар је престолонаследника Ђорђа, када је овај напунио 16. Година, послао на школовање у војску. У наредби од 27. августа 1903. године пише: „Војници, ово решење да сина мога уведем у ваше редове, треба да вам послужи, као доказ колико Ја као владар ценим вас, војнике, узданицу српску. Дајћи вам Га за друга, Ја сам хтео и на тај начин да истакнем Моју непоко-

У војном законодавству, изузев поменутог *Војног закона* из 1839. године, нису предвиђене казне за непоштовање заклетве. У седмом члану тог закона одређена је казна за клетвопреступнике („... онај ће строго, и по мери зли сљедстава проузроковани и најстрожије кажњен бити“).⁴² Међутим, у каснијим војноказненим законима, као што су *Војено судски закон* од 28. априла 1864. и *Војно казнени законик* од 31. јануара 1901. Године, нигде се изричито не помиње кажњавање за непоштовање заклетве, али су у одредбама о војничкој дисциплини и правилима службе нормиране казне за све случајеве начелно назначене у заклетви.⁴³

***

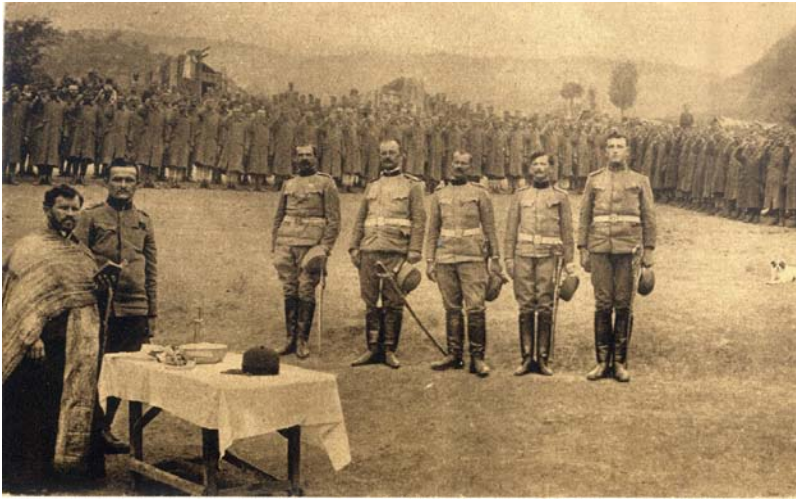
Полагање заклетве у српској војсци у 19. и почетком 20. века брижљиво је уређивано законима, правилима службе, решењима и објашњењима. Први пропис о војничкој заклетви налази се у *Војеном уставу* из 1813, који није ступио на снагу, али и уредбама и законима из 1836, 1839, 1840, 1861, 1862, 1883, 1901. и 1904. године. Војничком заклетвом јачала је спрега између монарха и војске, учешћем свештеника развијала су се религијска и снажила монархистичка осећања војника. Заклетва, као чин иницијације и посвећења, у практичном погледу требало је да утиче на формирање храбрих и самосвесних војника. То су разлози што се војничкој заклетви посвећује изузетна пажња и строго прописује место сваког учесника у том догађају. Стога, када говоримо о заклетви српске војске у XIX и почетком XX века ми, заправо, презентујемо историју саме те војске.

лебљиву веру и вашу оданост Моме Дому. То је решење у исто време израз Моје захвалности и на вашем досадашњем држању и раду на добру отаџбине“ (*Ратник, лист за војне науке, новости и књижевности*, књига LIV, св. 4, стр. 1).

⁴² *Зборник закона и уредаба и уредбени прописа издани у Књажеству Србском I*, Београд, 1840, стр. 58–66.

⁴³ *Зборник закона и уредаба издани у Књажеству Србији 17*, Београд, 1865, стр. 101–162; *Зборник закона и уредаба у Краљевини Србији издани од 1. јануара 1901. до краја исте године 56*, Београд, 1903, стр. 208–243. После Мајског преврата 1903. године у земљи, а нарочито у иностранству, расправљало се о учешћу официра у том догађају. Критичари су оптуживали официре да су „укаљали мундир“ и „погазили заклетву“. Писац са иницијалима А. К. у брошури штампаној у Београду 1904. године филозофским аргументима бранио је учеснике Мајског преврата. „Заклетва још зависи и од свог Господара, а Господар заклетве, то је правда! Бог је правда, а правда је Бог. (...) На правду се ослањају и тамо где се не тражи и не полаже заклетва. Гди је верност ту је и правда, а гди је правда ту је у исти мах и верност. Ако се правда не поштује, онда ту нема ни верности. Ту се заклетва, сама по себи губи и нестаје је, а уништио ју је онај, који је први правду погазио и неправду учинио“ (*С. Н. О. С. Д. Двадестдевети мај 1903. г. у Београду, укаљани мундир, две завере, дипломатски штрајк и погажена заклетва са једним важним питањем*, написао А. К., Београд, 1904, стр. 20–21).

Заклетва српске војске (Народна библиотека Србије, Рг 1159–122)

Dr. Radomir Popović

Research Fellow

HISTORY INSTITUTE, BELGRADE

SOLDIER'S OATH IN SERBIA IN 19TH CENTURY AND THE BEGINNING OF 20TH CENTURY

– Legal Framework –

(Summary)

*Swearing an oath is legally regulated by laws, rule books, decisions and clarifications. The first regulation on soldier's oath can be found in *Vojeni Ustav* (Military Constitution) from 1813, which never came in force. The decrees on soldier's oath were passed in 1836, 1839, 1840, 1861, 1883, 1901 and 1904. In the first half of 19th century, there was a hierarchy of oaths, in accordance with the ranks. From the second half of 19th century, the pattern of oath was same for all the members of the army. Soldiers swore the oath at the beginning of their military service, while officers had to take an oath in writing in addition to swearing it orally. In the first half of 19th century, the oath was taken in the church, but from the second half of the century swearing the oath was performed in garrisons. Civilians serving in the army took an oath in compliance with the provisions of the Law on civil servants from 1864. Members of the committees for military procurement value assessment swore the oath in accordance with the Law on military procurement from 1899. Priests played the most prominent role at oath taking ceremonies. Soldiers swore the oath with their three fingertips of the right hand joined and raised to the height of the head. In 1900, a form of the oath for Muslim and Jewish soldiers was enacted into law.*